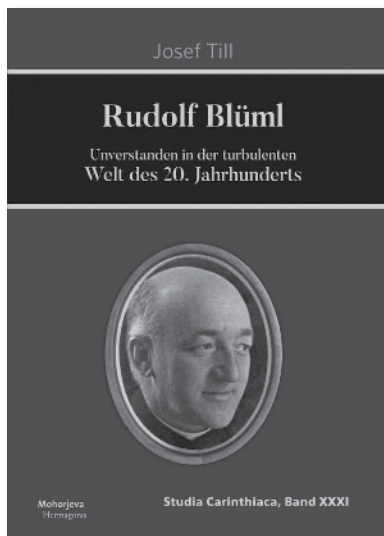

Josef Till, Rudolf Blüml.
Unverstanden in der turbulenten
Welt des 20. Jahrhunderts
 [Studia Carinthica; XXXI]. Klagenfurt
 / Celovec: Hermagoras Verlag /
 Mohorjeva založba 2017, 351 strani

Iz monografije povzemamo, da je avtor z zbiranjem materiala zanjo pričel na začetku tega stoletja. Do končne objave je preteklo mnogo let. Nedvomno je bil Rudolf Blüml (16. 4. 1898–28. 9. 1966) pomembna osebnost iz vrst koroških Slovencev, ki je zasedala vidna mesta v hierarhiji krške škofije. Bil je predan veri in Cerkvi. V svojem življenju je prebrodil leta, ko so slovenski

duhovniki na Koroškem pred plebiscitom in po njem stali na udaru, in čas, v katerem je Cerkev s svojimi družbenimi nauki v avstrofašistični Avstriji bistveno sooblikovala politično življenje. Tedaj je na željo škofa Adama Hefterja postal član koroškega stanovskega deželnega zbora, kjer je zastopal interese kulta. V nacističnem času je doživljal prizadevanja Cerkev, da ohrani vsaj delček svojega vpliva, in prestal osebna preganjanja. Po drugi svetovni vojni je sooblikoval njeno ponovno afirmacijo v družbenem življenju dežele in države. Blümlovo delo za Cerkev je presegalo omejitve na koroške Slovence, čeprav je bilo eno izmed njegovih težišč.

Osnovna težava avtorja je bila, da Blümllove zapuščine ni najti, v izgubo je šla kmalu po njegovi smrti. Nekaj podobnega se je zgodilo z zapuščino Valentina Podgorca, še enega vidnega cerkvenega dostojanstvenika iz vrst koroških Slovencev. Josef Till pa se je deloma lahko naslonil na vire, ki drugim raziskovalcem niso bili na voljo ali pa le z omejitvami, če omenimo na primer le liber memorabilium celovške stolnice. Nikjer se nista ohranila kompleta ciklostiranih periodik, predvojnih *Obvestil Karitas-sekretariata* in poveljnega *Našega dela za božje kraljestvo*, pri katerih je bil v ozadju Rudolf Blüml in iz katerih bi lahko dobili zanesljive podatke o njegovem delu. O času druge svetovne vojne je izšla zbirka virov Petra G. Tropperja (izd.), *Kirche im Gau*, s pomembno uvodno študijo izdajatelja (str. 1–39) in nič manj pomembno razpravo cerkvenega zgodovinarja Karla Heinza Frankla (str. 253–274). Viri delno ilustrirajo Blümlovo delo in pričajo o tem, da ga je cerkveno vodstvo cenilo. Bistvena sekundarna literatura, ki jo avtor uporablja in navaja (str. 337–350), je obsežna in je medtem zelo narasla. Josef Till v svoja razmišljanja ni vključil povezav Blümle ali koroške slovenske duhovščine z ljubljansko oziroma mariborsko škofijo in slovensko duhovščino.

Obširni slovenski povzetek monografije (str. 281–319) vsebinsko ni povsem skladen z nemškim tekstom. Naj omenim le nova spoznanja glede Blümllove aretacije

6. aprila 1941 (str. 302) in uvodno zmotno oceno znamenite Spomenice duhovnikov Slovenske-Koroške konference zunanjih ministrov v Moskvi (str. 9 in 211 n). Za »nacionalistično nestrpnost« do Blümla v slovenskih krogih bo težko najti potrditev – *Slovenski vestnik* je o njegovi smrti in pogrebu poročal nevtrarno, lahko bi rekli dobrohotno, in z nobeno besedo ni omenil preprečitve spominske maše za umrle, nasilno pregnane koroške Slovenke in Slovence 15. aprila 1946 v celovski stolnici, torej tedaj, ko je bil Blüml stolni župnik. Da bi bil kdo kritiziral ali znanstveno analiziral njegovo delovanje v stanovski državi, ni znano. Zgodovinarji večinoma zelo kritično ocenjujejo sodelovanje Cerkev in njenih predstavnikov z avtoritarno stanovsko državo, o času govorijo kot obdobju avstrofašistične Avstrije (nazadnje npr. Emmerich Talos, Florian Wenninger, *Das austrofaschistische Österreich 1934–1938* = Politik und Zeitgeschichte 10. LIT Verlag, Wien 2017) in ne sprejemajo teze, da se je upirala nacizmu, ko pa je ukinila demokratično ureditev, preganjala in zapirala socialdemokrate in druge. Nekaj kritičnih pripomb na račun avtoritarne stanovske države zasledimo celo v sicer nadvse pohlevnem in lojalnem *Koroškem Slovencu*. Monopolizacija mladinskega dela ni šla v račun številnim slovenskim duhovnikom in tudi Slovenski prosvetni zvezi.

Pri obnovi slovenskih verskih struktur po prvi svetovni vojni je bil Blüml od leta 1927 naprej gotovo vodilni sodelujoči, nikakor pa ni bil edini. Da se je pri narodnostnih vprašanjih usmerjal po univerzalni katoliški Cerkvi, »ki pravi, da so verska vprašanja pomembnejša od narodnostnih in da je jezik le sredstvo komunikacije« (str. 318), pa je bilo jasno najkasneje leta 1930, ko se je Politično in gospodarsko društvo za Slovence odločilo, da na državnoborskih volitvah iz ideoloških razlogov podpre krščanske socialce. Kako je društvo prišlo do te odločitve, še ni povsem razčiščeno, zanimivo pa je, da Josef Till razhajanja med koroškimi Slovenci (polarizacijo in dihotomijo v njihovih aktivnostih po drugi svetovni vojni) postavlja na začetek tridesetih let prejšnjega stoletja (str. 120 n). Verjetno pri tem misli na narodnozavedni del Slovencev, kajti slovenski kmečki in delavski proletariat je – z majhnimi izjemami – slovenske vrste zapustil že prej. Teh ni zapuščal le delavski in kmečki proletariat, zapuščal jih je tudi ta ali drugi, ki je v katalogih celovške humanistične gimnazije zapisan kot »rojeni Slovenec« in je moral zato obvezno obiskovati ure slovenščine. Življenjske kariere teh niso raziskane. Izstopa le Michael Skubl iz Pliberka, ki je v gimnaziji koval še slovenske verze, na pravni fakulteti na Dunaju je vstopil med burše, v prvi avstrijski republiki in predvsem v času avstrofašistične Avstrije je zasedal vodilne policijske funkcije na Dunaju, marca 1938 pa je v dnevih »anšlusa« Avstrije nemškemu rajhu postal za en dan član kabineta Seyßa-Inquarta.

Visokoleteče teološke misli Rudolfa Blümla je dejansko le malokdo razumel, kot sta to zabeležili njegovi učenki na zasebnem učiteljišču uršulink v Celovcu (str. 105–108). Družbenopolitično se je Blüml naslanjal na sociologa Othmarja Spanna, na papeške enciklike in na svojega vzornika, kanclerja Ignaza Seipla, s katerim je gojil tesne prijateljske stike. Ta »prelat brez milosti«, kot so ga poimenovali nasprotni socialdemokrati, ga je pritegnil v njegovih dunajskih letih, o njem je kot njegov »zasebni tajnik« napisal tri razprave.

V Uvodni besedi Josef Till podleže koroškemu populističnemu narativu, ko zapiše, da so slovenski duhovniki zaradi diskriminacije na Koroškem pričakovali pomoč od Stalina. V razpravi tega ne ponovi, gotovo pa bo ta uvodna misel tista, ki jo bodo na Koroškem vseprek citirali. Duhovniki so zgoraj omenjeno Spomenico naslovili na Konferenco zunanjih ministrov v Moskvi, nikakor pa ne na Stalina (str. 9). Avtor je – verjetno v naglici – spregledal motečo napako, ki v slovenskem prevodu še bolj izstopa in moti ter izvira iz ene same črke. Na strani 180 in naslednji navaja pismo pomožnega škofa (kapiteljskega vikarja) Andreasa Rohracherja rajhovskemu namestniku z dne 7. maja 1941, v katerem teče govor o tem, da je bil Blüml v stanovskem deželnem zboru zastopnik kultusa (Kultusvertreter). V citatu postane iz zastopnika kultusa zastopnik kulture (Kulturvertreter, str. 180 n; pravilno pri Tropperju Kultusvertreter, str. 126–129). Napaka se nadaljuje v slovenskem tekstu (str. 303) in v površnem slovenskem prevodu, ko iz Slovenske prosvetne zveze (Slowenischer Kulturverband), ki je v izvirniku apostrofirana, nastane slovensko kulturno društvo. Avtorski naglici pripisujem tudi napačno datiranje nasilne izselitve koroških Slovencev v aprilu in oktobru 1941 (str. 182), pravilno aprila 1942. Nekako od septembra 1942 naprej je potekalo razkrivanje mreže Osvobodilne fronte na področju Železne Kaple, Sel in Borovelj, sledile pa so velike aretacije, pregoni in smrtni obsodbe.

Življenje Rudolfa Blümlla postavlja Josef Till v okvir splošnega verskega (verskopolitičnega) in družbenega življenja vse od razpada avstroogrske monarhije do prvih dveh desetletij druge republike. Kritično razpravlja o avstrijskem episkopatu in njegovih stališčih do velike vojne ter ocenjuje, da se nikakor niso ujemala z mirovnimi prizadevanji papeža Benedikta XV. Njegova razmišljanja o odnosu katoliške cerkve do povojne demokracije (po prvi svetovni vojni nasploh), do socialnih demokratov posebej ter stanovske države (v terminologiji številnih zgodovinarjev do avstrofašizma) in njenih idejnih temeljev (str. 129–153) so gotovo izhodišča za nadaljnje diskusije.

Pri ekskurzu o Antonu Vogrinu, ki je na začetku 20. stoletja naletel na cerkveno nerazumevanje in odklanjanje, bi kazalo več pozornosti nameniti Vogrincevim izkušnjam s koroškimi protestanti. Iz *Zbranih del Franca Ksaverja Meška* lahko sklepamo, da je tudi on imel pozitivne izkušnje s protestanti in protestantskim pastorjem, ko je služboval v Gnesauu, povsem nemškem kraju dežele.

Blüml je izhajal iz revne družine iz Krnice, ki je spadala pod faro Šentpavel na Zilji. V nemščini se je izuril, kot številni njegovi sovrstniki slovenskega rodu, na celovski benediktinski glavni šoli. Vstopil je v celovško humanistično gimnazijo in po Tillu sodeloval pri listu *Vzbudi se Sloven*. Prebival je v marijanišču in se po maturi odločil za študij teologije, ki ga je začel v Celovcu, nadaljeval v Mariboru in zaključil leta 1922 v Ljubljani. Študij teologije je nadaljeval na Dunaju in ga zaključil z doktoratom pri Theodorju Innitzerju, poznejšem dunajskem kardinalu. V tem času se je seznanil z Ignazem Seiplom, avstrijskim kanclerjem in vodilnim predstavnikom političnega katolicizma, ter zaključil še študij sociologije (državnopravni študij) z nadaljnjim doktoratom. Vrata znanstvene kariere na dunajski univerzi so Blümlu po pisanju avtorja ostala zaprta zaradi intrig. Posebno pomembno za njegovo poznejše delo

med koroškimi Slovenci je bilo, da se je na Dunaju seznanil z liturgičnim gibanjem Piusa Parscha. Po vrnitvi na Koroško leta 1927 ga je škof Adam Hefter imenoval za voditelja Karitas-sekretariata za slovenski del škofije. Na osnovi svojega sociološkega znanja je v škofiji vzpostavil in izgradil izrazito slovenske cerkvene strukture, od tako imenovanih Marijinih vrtcev, verskih stanovskih organizacij do prosvetnih domov in Doma duhovnih vaj v Tinjah. Vendar je vse to njegovo delovanje treba videti kot del vzpostavitve struktur Katoliške akcije. Slovenska društva, predvsem kulturna, so v svojem nazivu sicer nosila tudi pridevnik »katoliška«, vendar niso veljala za cerkvena. V okviru duhovniškega združenja Sodalitete je Blüml prevzel vodilno funkcijo, iskal sodelovanje z Akademijo slovenskih bogoslovcev, postal njen mentor in k sodelovanju pritegnil maloštevilne katoliške laike, med njimi Vinka Zwittera. Till ne analizira, kako je Blüml premostil skepso, ki je med slovensko duhovščino obstajala glede Katoliške akcije, prav tako ostaja zastrto tesno sodelovanje Blümle in Vinka Zwittera pri urejanju in ideološkem usmerjanju tednika *Koroški Slovenec*. Tudi Vinko Zwitter je bil učenec Othmarja Spanna in v uvodnikih lista zaznamo idejne konstrukte tega »idealističnega sociologa«, ki se kažejo v apoteozi preteklosti in hrepenenju po novi družbeni harmoniji. Vinko Zwitter je temam za domačo rabo dodal še ideale »slovenske družine«, »slovenske družinske matere«, »vaške kmečke skupnosti« in neke »starodavne slovanske starosvetnosti«. Seveda bi morali glede tega analizirati tudi pisanje slovenskega verskega tiska, ki je v pomembnem številu izvodov prihajal na Koroško, da bi zaznali, od kod so prihajali vsi vplivi. Več o razširjenosti slovenskega verskega tiska na Koroškem izvemo iz oznanilnih knjig slovenskih župnij. Že omenjeno liturgično gibanje s funkcionalizacijo ljudskega jezika je Blüml razširjal s pomočjo Tomaža Holmarja. Ohranili so se le drobci tega obširnega dela obeh zavzetih duhovnikov, ki se jima je pridružil še Filip (Lip) Millionig. Niti v farnih arhivih niti v Arhivu krške škofije ni mogoče izslediti ustreznih arhivalij, ki bi dokumentirale to delo. Ohranjena je le zbirka *Svete pesmi*, ki je izšla že pod nacizmom, po aprilu 1941 so izvode v cerkvah južne Koroške pobrali, ponatis je izšel po vojni.

Blüml je bil med tistimi šestimi slovenskimi duhovniki, ki jih je moral ordinariat na zahtevo novih oblastnikov premestiti takoj po »anšlusu«, da ne bi motili glasovanja, napovedanega za 10. april 1938, za priključitev Avstrije nemškemu rajhu. Till ne tematizira nacističnih prizadevanj, da s pomočjo prižnice in slovenskega jezika prepričajo slovensko prebivalstvo, da glasuje za priključitev. Nacistov ni motilo, da so v slovenskih farah s prižnic dvakrat prebrali znamenito pismo avstrijskega episkopata za »anšlus« in posebno osebno stališče škofa Adama Hefterja v slovenščini. Po nedatirani vrnitvi je Blüml nadaljeval versko delo, dobrodelnost (karitas) pa si je pridržala nacistična stranka in Cerkvi odvzela vse take pristojnosti. Avtor korigira zmotno pisanje recenzenta glede Blümlove aretacije 6. aprila 1941, ki ga je ta prevzel po pisanju Felicije Griller. Na osnovi že omenjene farne kronike stolne cerkve v Celovcu meni, da je tako pisanje »lepa legenda in dober primer za nastajanje legend«, ki se je že usidral med koroškimi Slovenci. Blümle so nacisti aretirali v župnišču stolne cerkve. Till pa brez nadaljnega povzema zapis Felicije Griller glede tega, da so povojne

jugoslovanske oblasti obsodile na smrt generalnega vikarja Josefa Kadrasa. Otipljivega dokaza za kaj takega ni. Po aretaciji so nacistične oblasti Blümla pregnale na Dunaj in od tam na Salzburško, od koder se je vrnil 1. julija 1945. Po vrnitvi na Koroško je takoj prevzel vse svoje cerkvene funkcije, se povsem posvetil obnovi slovenskega verskega življenja na Koroškem, iniciiral ponovno izhajanje *Nedelje*, to pot kot slovenskega verskega tednika krške škofije, bil je dejaven pri obnovi celovške Mohorjeve družbe, katere vodstvo je ob sodelovanju Janka Hornbocka potem prevzel Aleš Zechner. Vodil je duhovniško združenje Sodaliteta in v njegovem okviru s pomočjo škofije v Tinjah najprej organiziral Škofijsko kmetijsko šolo, po njeni ukinitvi pa pospešeno pomagal pri izgradnji Katoliškega izobraževalnega doma v Tinjah. Kot pred drugo svetovno vojno se je publicistično udeleževal pri *Nedelji* in mesečniku *Vera in dom*. V cerkveni hierarhiji je neprestano napredoval, prevzemal pomembne funkcije v škofiji in postal še predavatelj na celovškem bogoslovju. Zaradi hude prometne nesreče in njenih posledic je bolehal in moral ponovno zaprositi za bolniški dopust. Nazadnje Till Blümla opiše še kot osebo z vodstvenimi sposobnostmi in kot znanstvenika s posebnim ozirom na kanclerja Ignaza Seipla ter na straneh 333–335 navaja njegove publikacije in članke, ki mu jih pripisuje.

Na straneh 258–280 Josef Till objavi kronološki pregled dogajanj v Cerкви in državi od 1898 do 1966, ob upoštevanju življenjskih podatkov Rudolfa Blümla. Gotovo je tak pregled težaven in odpira številne pasti, da avtor spregleda ta ali drugi pomemben mejnik ali dogodek. V preglednico bi kazalo dodatno vključiti še: majniško deklaracijo Jugoslovanskega kluba v dunajskem državnem zboru (30. maj 1917) in prepoved ordinariata ali škofa, da slovenski duhovniki agitirajo in pobirajo podpise zanje (1. oziroma 8. marec 1918) – to predvsem na ugotovljeno dejstvo, da avstrijski episkopat ni sledil mirovnim pozivom papeža, deklaracijsko gibanje pa je močno poudarjalo tudi mirovni vidik; napad na župnika Valentina Limpla (16./17. februar 1921); ustanovitev verskega mesečnika *Nedelja* (1926); državno- in deželnozborske volitve 9. novembra 1930 s stališčem duhovščine; Navodila za uvajanje nemščine pri javnem bogoslužju na jezikovno mešanem področju krške škofije (29. maj 1941, pastirsko pismo kapiteljskega vikarja z istim datumom upošteva); noti britanskega poslanika v Beogradu maršalu Jugoslavije Josipu Brozu Titu in poslanika ZDA v Beogradu maršalu Jugoslavije Josipu Brozu Titu (12. in 15. maj 1945); Navodila o politični dejavnosti duhovščine (15. maj 1945); Spomenico duhovnikov Slovenske Koroške Konferenci zunanjih ministrov v Moskvi (13. februar 1947); obnovo Mohorjeve družbe v Celovcu (8. december 1947); papeško obsodbo komunizma (30. junij 1949) in z njim povezana stališča ordinariata krške škofije; ustanovitev Krščanske kulturne zveze (30. december 1953) itd.

Avtor študijo zaključi s seznamom krajev in osebnih imen ter seznamom arhivalij in literature.

Avguštin Malle